

NNI Rapport 634

Nytt VA-anlegg mellom Myrvollane og Moldekleiv,
Alver kommune. Vurdering av tema kulturminner og
kulturmiljø.

Arnold Håland

NNI-Rapport 634
Bergen, mars 2023

NNI Resources AS

NNI - Rapport nr. 634

Bergen, mars 2023

Tittel: Nytt VA-anlegg mellom Myrvollane og Moldekleiv, Alver kommune. Vurdering av tema kulturminner og kulturmiljø.

Forfatter:

Arnold Håland

Prosjektansvarlig:

Cand. real. Biolog-økolog
Arnold Håland,
Leder NNI Resources AS

Prosjektmedarbeider:

Arnold Håland

ISSN / ISBN:

Oppdragsgiver

Haugen VVA AS & Alver kommune

NNI Resources AS©

Adresse: Paradisleitet 14, 5232 Paradis

Tlf. + 47 55 17 77 10

E-post: post@nni.no

På nettet: <http://www.nni.no>

Forside: Smie i kulturmiljø på Gnr 28, Bnr 3, Leite, Grasdalen, Holsnøy, Alver kommune. 3. oktober 2022. Foto: A Håland©

FORORD

Det pågår et arbeid med plan for et nytt VA-anlegg sørøst på Holsnøy, Alver kommune, dvs. med nytt VA-anlegg mellom Myrvollane og Moldekleiv, gjennom Grasdalen. Realisering av tiltaket har i seg et potensial for negativ påvirkning på kulturminner og kulturmiljø, og Alver kommune har vurdert at virkninger og konsekvenser for lokalt kulturmiljø belyses, for å avklare mulige konflikter mellom tiltakets gjennomføring og uønsket påvirkning.

NNI ble høstet 2022 kontaktet av Haugen VVA AS (som er plankonsulent), og tilbud/opplegg fra NNI mht oppgaveløsning ble godkjent. Feltbefaring og kartlegging er gjennomført i to omganger, i oktober 2022 og i mars 2023, dvs. kartlegging av lokale naturforhold og relevante kulturminner gikk parallelt. Et viktig perspektiv er at tema kulturlandskap ligger i et viktig skjæringspunkt mellom natur og kultur. Ellers er offentlige databaser viktige kilder til informasjon om kulturminner. Rapport om kulturmiljø og kulturminner er slutt ført medio mars 2023.

Bergen, 24. mars 2023

Arnold Håland

Fagbiolog – økolog - Cand. real.

Leder NNI Resources AS

INNHOOLD

1	INNLEDNING	5
2	LOKALISERING AV TILTAKET	6
3	BESKRIVELSE AV VA-TILTAKET	7
4	KULTURMINNER OG KULTURMILJØ	9
4.1	Definisjoner	9
4.2	Stortingsmelding om kulturminnepolitikken og kommune planer	10
4.3	Gjennomføring av kartlegging	10
4.4	Foto	10
4.5	Eksisterende kunnskap om kulturminner - kilder	10
4.6	Verdisetting av kulturminner	11
5	KULTURLANDSKAP OG NYERE TIDS KULTURMINNER	12
5.1	Fornminner i tiltaksområdet	13
5.2	Nyere tids kulturminner og kulturmiljø	13
5.2.1	Kulturlandskap 1 - Moldekleiv	14
5.2.2	Kulturlandskap 2 - Grasdalen	15
5.3	Myrvollane	19
5.4	Kulturminner i tiltaksområdet – verdier og konsekvenser av tiltaket	20
6	DRØFTING AV AVBØTENDE TILTAK	21
7	REFERANSER	22
8	NETTRESSURSER	23

1 INNLEDNING

Formålet med denne tematiske utredning er å belyse konsekvenser for områdets kulturminner og kulturmiljø av de planlagte VA-tiltak. Utredningen omfatter tematisk både kjente automatisk fredete kulturminner og nyere tids kulturminner innenfor tiltakets plan- og influensområde. Utredningen er utført i henhold til krav fra Alver kommune om å belyse mulige konflikter med viktige kulturminner i området Moldekleiv – Grasdalen - Myrvollane. Utredningen er ikke en fullskala konsekvensutredning, men har et mål å avklare risiko for konflikt med i første rekke kjente kulturminner (enkeltobjekter), men også med et mer helhetlig syn på kulturmiljøer og kulturlandskap. Til slutt gis det i rapporten en vurdering av mulige avbøtende tiltak gjennom plantilpasning og/eller forhold ved gjennomføring av tiltaket. Tiltakshaver skal også i prosessen ha kontakt med Vestland fylkeskommune (som regional kulturminnemyndighet), for å få en vurdering av potensialet for funn av automatisk fredete kulturminner i berørte avsnitt av tiltaksområdet.

I tillegg til å være et selvstendig utredningstema er kulturminner og kulturmiljø også viktig for friluftsliv og reiseliv, dvs. som kunnskaps- og opplevelsesressurs, men forholdet utdypes ikke utover å påpeke at kulturminner og kulturmiljøer er viktige i mange sammenhenger. Verdier er vurdert i forhold til kjente verdikriterier gitt av nasjonale myndigheter. Vurdering av virkninger og konsekvenser i tematisk sammenheng står i direkte relasjon til de tiltak som er planlagt, og som er omtalt og vist i rapporten (prosjektkart). Kunnskapsgrunnlaget er hentet fra offentlige databaser (Riksantikvaren, Miljøstatus), lokale føringer i Alver kommune (kulturminneplaner), samt egen befarings i hele prosjektområdet med fokus på nyere tids kulturminner og ikke minst samlet kulturmiljø og det agrare kulturlandskapet.

Feltbefaringer og rapport i tiltaksområdene er utført i oktober 2022 og mars 2023 og er utarbeidet av biolog/zoo-økolog Arnold Håland (*Cand. real*), NNI, som har erfaring med en lang rekke tilsvarende tema-utredninger de siste 10-årene. Rapporten er ferdigstilt ultimo mars 2023.

2 LOKALISERING AV TILTAKET

Nytt VA-anlegg er planlagt mellom Moldekleiv, nordvestover til Myrvollane, Holsnøy, Alver kommune. Området ligger SØ på Holsnøy (Fig. 1). Tiltaksområdet for hele VA-traséen er vist i Fig. 2. I Fig. 3-7 er vist prosjekteringskart. Tiltakets relasjon til lokal natur og kulturlandskap er omtalt av Håland (2023).

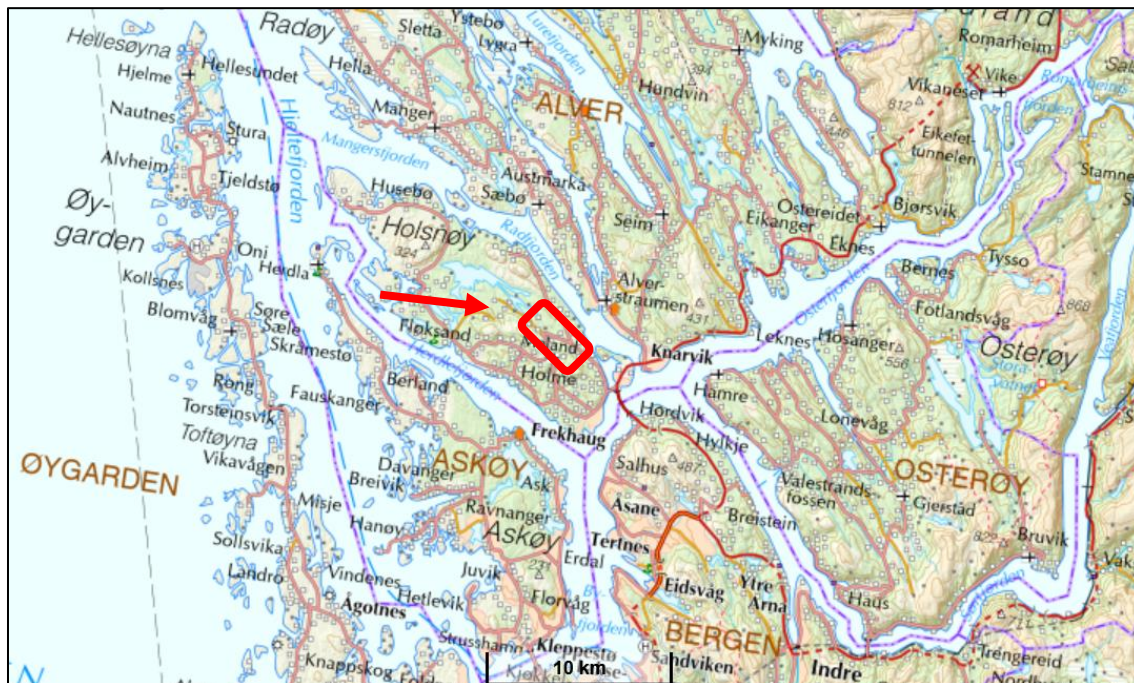

Fig. 1. Lokalisering av tiltaksområdet i Grasdalen, SØ på Holsnøy, Alver kommune. Kartkilde: norgeskart.no.

Fig. 2. Tiltaks- og influensområdet for nytt VA-anlegg Moldekleiv - Myrvollane. Kilde: norgeskart.no

3 BESKRIVELSE AV VA-TILTAKET

Nytt VA-anlegg er planlagt fra Moldekleiv mot NV, gjennom Grasdalen, Grasdalsvatnet frem til Myrvollane der pumpestasjon er planlagt. Videre trasé mot SV og sør langs Melandsvegen til Melandskaret. Kart med oversikt over konkrete tiltaksområder, samt mer detaljerte kart fra utvalgte avsnitt, er vist i Fig. 3 til 7.

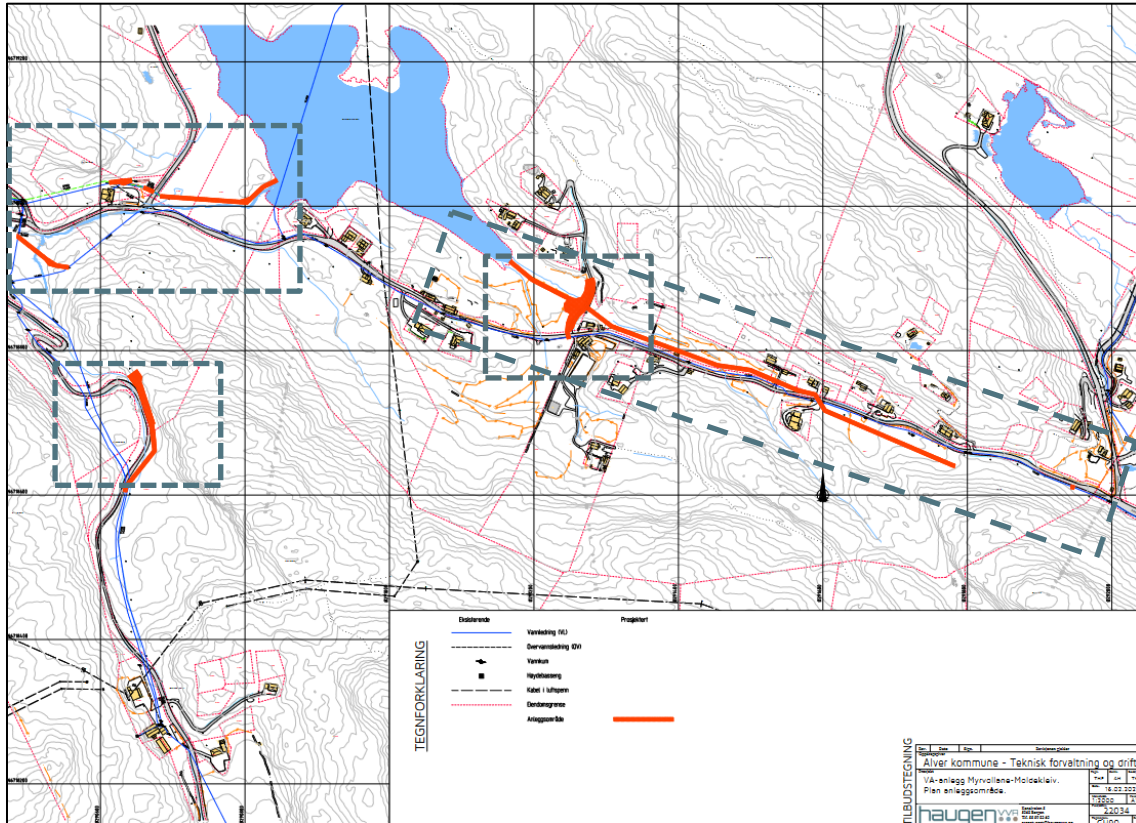

Fig. 3. Tiltaksområder i VA-anlegget (rødt) fra Moldekleiv, gjennom Grasdalen og frem mot Melandskaret. Delområder vist i detaljkart er markert. Kilde: Haugen VVA AS.

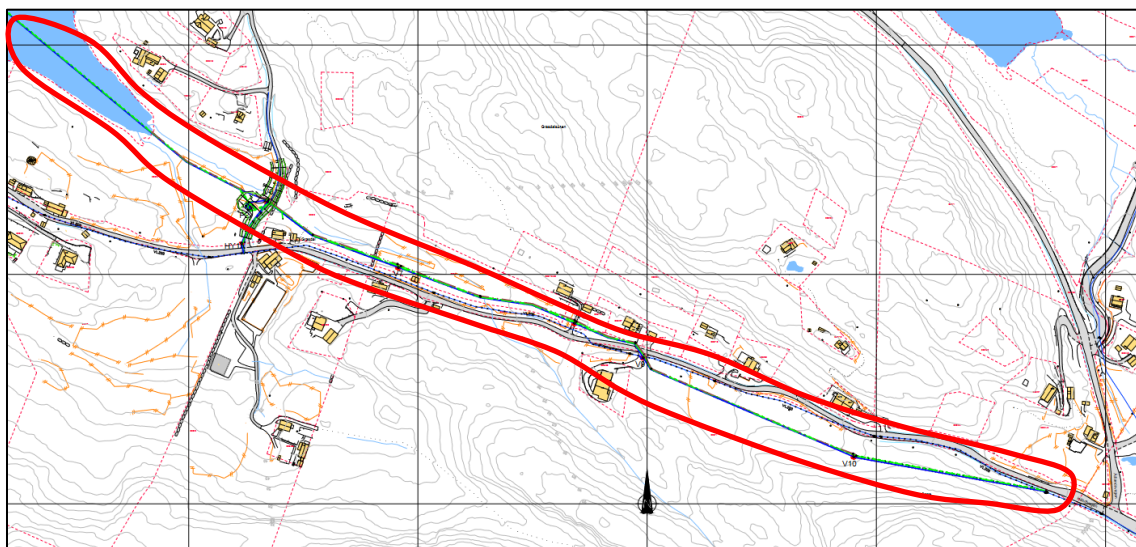

Fig. 4. VA-traséen fra Moldekleiv til Grasdalsvatnet. Utsnitt av plankart. Kilde: Haugen VVA AS.

4 KULTURMINNER OG KULTURMILJØ

Kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap er et omfattende samfunnsrelatert tema, som også er tett knyttet til natur, naturressurser og menneskets bruk av slike. Hva kulturminner er definert i lovverk (se nedenfor) og i ulike veiledere. Perspektivet i denne utredningen er relatert til nasjonale føringer, for eksempel en veileder fra Riksantikvaren (Riksantikvaren online), med egen tematisk sjekklister mht når kulturminner skal kartlegges og dokumenteres. Når kulturminner skal verdisettes må det brukes kriterier, som er veiledende, men ikke absolutte. Et samforent sett av kriterier er gitt av SVV (2021), knyttet til sektororienterte konsekvensutredninger, mye benyttet i hele spekteret av nye tiltak og utbygginger.

4.1 Definisjoner

Lov om kulturminner av 1978 (kulturminneloven) definerer kulturminner: *”Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.”* I kulturmiljøer inngår sporene som del av en større sammenheng som kan gi en mer helhetlig forståelse av historien i landskapet enn det hvert enkelt spor alene gir. Denne utredningen fokuserer på de materielle kulturminnene, i motsetning til immatrielle (som for eksempel sagn, stedsnavn og tradisjoner). Av de materielle kulturminnene (faste og løse/gjenstander) er det de faste som er gjenstand for utredning. Faste kulturminner er integrerte i landskapet og kan for eksempel være steingarder, gravrøyser og kokegroper. Løse kulturminner kan skilles og flyttes fra landskapet, så som pilespisser og klesplagg. Man skiller også mellom kulturminner som er synlige på overflaten og dem som er skjulte under stein, grus, torv, annen vegetasjon og lignende (som oftest minner som bygningsspor, pløyespor og steinsetninger). Kulturmiljøer er for eksempel stølsområder, havneanlegg og gårdsanlegg. Kulturlandskap er landskap som er betydelig preget av menneskelig bruk og virksomhet.

Grunnlaget for å verne kulturminner er at de har verdi som kilder til kunnskap, utgjør grunnlag for opplevelser og kan være ressurser for ulike typer bruk. Kulturminneloven har som formål å verne kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon, både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. § 1 i loven fastslår videre: *”Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskaplig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.”*

Fornminner er kulturminner fra oldtid og middelalder før reformasjonen i år 1537. Fornminner er synonymt med automatisk fredete kulturminner og ansees i utgangspunktet å være av nasjonal verdi. Noen av fornminnene kan være ikke- synlige, så som steinalderbosetninger som må påvises ved prøvestikking og funn under matjordsdekket av f. ex. flint. Alle stående byggverk og mynter med opprinnelse fra før 1650, samt kulturminner i sjø, vann og vassdrag og samiske kulturminner fra mer enn hundre år tilbake er også automatisk fredet. Med mindre aktuelle forvaltningsmyndighet har bestemt annet, gjelder den automatiske fredningen selve kulturminnet og en omkringliggende sikringssone på minst 5 meter. Fredningsvedtaket blir gjort av staten ved Riksantikvaren. At et kulturminne er fredet betyr at det er underlagt kulturminneloven, noe som gir et sterkt vern. Riksantikvaren er også myndighet i forhold til dispensasjonssaker som gjelder kulturminneloven. Noen kulturminner har usikker avstamning i forhold til før eller etter 1537 og har dermed uavklart vernestatus. *Nyere tids kulturminner* er etterreformatoriske kulturminner fra tiden etter 1537, som for eksempel bygg eldre enn 1900 som er registrert i SEFRAK-registeret (Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge). SEFRAK er et landsdekkende register over eldre bygninger og andre kulturminner. Registeret brukes av forvaltningen som et verktøy til å kategorisere objekter ut fra grad av behov for vurdering av verneverdi før eventuelle løyver til riving eller endring av objektet. SEFRAK-registreringen innebærer altså ikke vernestatus eller restriksjoner for hva som kan gjøres med objektet. Med hjemmel i kulturminnelovens § 25 er det pålagt med en slik vurdering av verneverdi for bygninger eldre enn 1850 (markert med rød trekant i kart vist i

rapporten) før en bygge- eller rivningssøknad blir avgjort. For nyere tids kulturminner må Riksantikvaren fatte spesielle vedtak for fredning (vedtaksfredete). For kulturminner og kulturmiljøer i det aktuelle utredningsområdet i denne rapporten er det Vestland fylkeskommune som er regional forvaltningsmyndighet.

4.2 Stortingsmelding om kulturminnepolitikken og kommune planer

Alver kommunes (2023) skriver om viktige nasjonale føringer for forvaltning av kulturminner, kulturminner og kulturpolitikk i stort, blant annet med hensyn til ny stortingsmelding: «*Stortingsmelding 16 (2019–2020): «Nye mål i kulturmiljøpolitikken — Engasjement, bærekraft og mangfold» vart omgrepet kulturmiljø tatt i bruk som samlenemning på omgrepa kulturminne, kulturmiljø og landskap og vert brukt når feltet vert omtalt som heilskap. Med dette endra også kulturminneplanar namn til kulturmiljøplanar. I det følgjande vert difor nemninga kulturmiljøplan nytta*». I Alver finnes det mye arbeid med kulturminner i kommunene som nå samlet utgjør Alver kommune, dvs. Meland, Radøy og Lindås kommuner. Kun Radøy hadde sin egne vedtatte plan (2017). Alver kommune arbeider med ny kulturmiljøplan (Alver 2023), som spenner vidt men som også rommer et klart fokus på fornminner, kulturminner, kulturmiljø og helhetlige kulturlandskap.

4.3 Gjennomføring av kartlegging

Strekningen fra Moldekleiv til Myrvollane ble befart og kartlagt primo oktober 2022, og på nytt 20. mars 2023. I tillegg til kartlegging av natur, som også omfatter tema kulturlandskap, ble aktuelle objekter knyttet til tema kulturminner og kulturmiljø fokusert. Feltarbeidet er utført av biolog/zoo-økolog Arnold Håland (*Cand. real*).

4.4 Foto

Foto i denne rapporten er fra eget feltarbeid i området i 3. oktober 2022 og 20. mars 2023. Foto er tatt av A. Håland, NNI.

4.5 Eksisterende kunnskap om kulturminner - kilder

Hovedgrunnlaget for informasjon om kulturminner og kulturmiljø finnes tilgjengelig i offentlige databaser, i første rekke hos Riksantikvaren, men også i lokale kilder. Aktuelle kilder er:

- Den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden: <http://askeladden.ra.no>
- Kulturminnesøk: <http://www.kulturminnesok.no/>
- Miljøstatus.no: www.miljostatus.no
- Miljøkommune.no: www.miljokommune.no
- Vestland Fylkeskommune. www.vfk.no
- Alver kommunes sine hjemmesider: www.alver.kommune.no

Når det gjelder bygg er SEFRAK-registeret-sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge en viktig kilde. Registeret gir oversikt over bygninger eldre enn 1900. Registreringene som gjøres på grunnlag av alder og som har pågått siden 1970- tallet innebærer ikke at disse bygningene er vernet. Id-numrene oppgitt i teksten refererer til Askeladdens og bygningsregisterets SEFRAK Id—nummer (se www.kulturminnesok.no)

Kulturminneplan for Alver kommune 2024- 2028. Planprogram for temaplan kulturmiljø.

Bygdebok: Gard og ætt i Meland – 3 bind (2004).

Egne befaringer. Tiltaksområdet ble befart i oktober 2022 og mars 2023.

4.6 Verdisetting av kulturminner

Når kulturminner skal verdisettes må det brukes kriterier, som er veiledende, men ikke absolutte. Et samforent sett av kriterier er gitt av SVV (2021), jfr. Ta. 1, knyttet til sektororienterte konsekvensutredninger, mye benyttet i hele spekteret av nye tiltak og utbygginger.

Tab. 1. Kriterier for verdisetting og verdinivåer for ulike kulturrelaterte tema. Kilde: SVV (2021).

	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
Kulturmiljønivå					
Kulturhistorisk betydning	Uten betydning	er alminnelig/lokalt vanlig	har lokal/regional betydning	har stor regional/nasjonal betydning	har stor nasjonal/internasjonal betydning
Arkitekturhistorisk betydning		bygningstilbyggingsmiljø som inneholder bygninger av begrenset arkitekturhistorisk betydning	bygningstilbyggingsmiljø som inneholder bygninger med arkitekturhistorisk betydning	helhetlig bygningstilbyggingsmiljø som inneholder bygninger med stor arkitekturhistorisk betydning	helhetlig bygningstilbyggingsmiljø som inneholder bygninger med særlig stor arkitekturhistorisk betydning
Betydning for kulturell eller etnisk gruppe		inneholder få elementer som kan knyttes til en kulturell/etnisk gruppe	inneholder flere elementer som er karakteristisk for en kulturell /etnisk gruppe	miljø som er karakteristisk for en kulturell/etnisk gruppe	helhetlig miljø som er karakteristisk for kulturell /etnisk gruppe og som er sjeldent/unikt
Historisk hendelse eller personer		er svakt knyttet til en lokal historisk hendelse/ person	er knyttet til en lokal historisk hendelse/ person	er knyttet til en regional historisk hendelse/ person	er knyttet til en nasjonal historisk hendelse/ person
Landskapsnivå					
Kulturhistoriske sammenhenger		ligger i en kontekst/sammenheng som er noe fragmentert	inngår i en kontekst/sammenheng	inngår i en helhetlig kontekst/sammenheng	inngår i en særlig helhetlig kontekst
Kulturhistorisk landskap		delvis ødelagt	som har lokal/regional betydning	som har stor regional/nasjonal betydning	sammenheng som har meget stor nasjonal/internasjonal betydning (er unikt)

5 KULTURLANDSKAP OG NYERE TIDS KULTURMINNER

VA-anlegget er planlagt i et variert landskap som veksler mellom skogkledte åser og mer åpent kulturlandskap SØ på Holsnøy, Alver kommune. Landskapet er brutt opp av mindre daler med eldre kulturmarker, der slåttemarker, beitemarker og annen utmark inngår som viktige elementer. I liene dominerer skog i ulik utforming, mest blandet løvskog, men ganske mye plantefelt med gran («kulturskog»). I forhold til fremlagt plan om nytt VA-anlegg og tema kulturminner og kulturmiljø er landskapet delt inn i 2 avsnitt, jfr. Fig. 8, som er 1) kulturlandskap og kulturmarker ved Moldekleiv og 2) kulturlandskapet i Grasdalen. I det følgende er de to landskapsavsnittene kort beskrevet og vurdert mht ulike kvaliteter og forekomst av kjente kulturminner, og nye som ble registrert i prosjektets kartlegging. For hvert område er kulturverdier konkludert og eventuelle konfliktområder med ny VA-anlegg identifisert og drøftet. Aktuelle avbøtende tiltak er kort drøftet i eget avsnitt i rapporten.

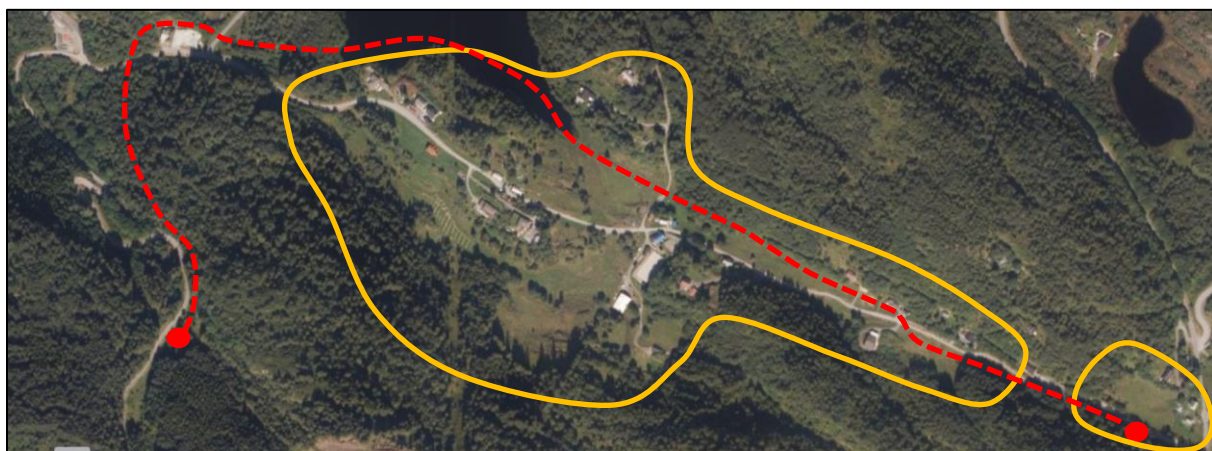

Fig. 8. VA-traséen på Holsnøy er vist kontra hele landskapet. Detaljert VA-trasé er elles vist i Fig. 3 til 7. Start og slutt punkt for ny VA-trasé er vist med røde punkter. Kartkilde: Norgeskart.no

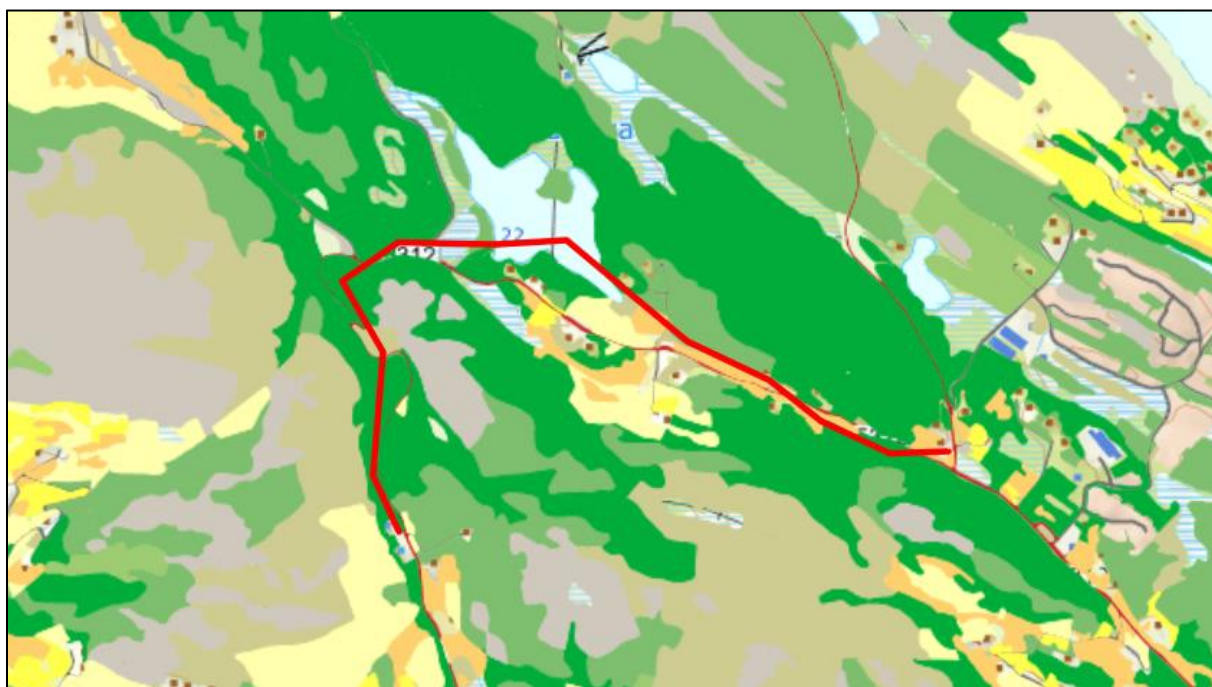

Fig. 9. Landskapet er en blanding av småskala landbruksområder og skogkledde lier. Bonitet varierer mellom høy og svært høy. Intakt myr finnes i flere områder ved Grasdalsvatnet. Kulturlandskap indikeres via gule og orange flater i kartet (fulldyrket og overflatedyrket mark). Kilde: NGU.

5.1 Fornminner i tiltaksområdet

Forekomst/funn av fornminner, eller automatisk fredete kulturminner, som finnes i tiltaks- og influensområdet, er hentet fra nasjonal database (Riksantikvaren), jfr. Fig. 10. Ingen slike funn er kjent fra aktuelle tiltaksområder i VA-prosjektet. Ny kunnskap om fornminner kommer via tilfeldige funn, eller via systematiske studier/utgraving. Slik kartlegging er forbeholdet kulturavdelingene hos fylkeskommunene (her: Vestland fylkeskommune), kulturhistoriske museer (her: Vitenskapsmuseet, UiB) eller NIKU. Det er derfor ikke lagt opp til slik kartlegging i dette prosjektet.

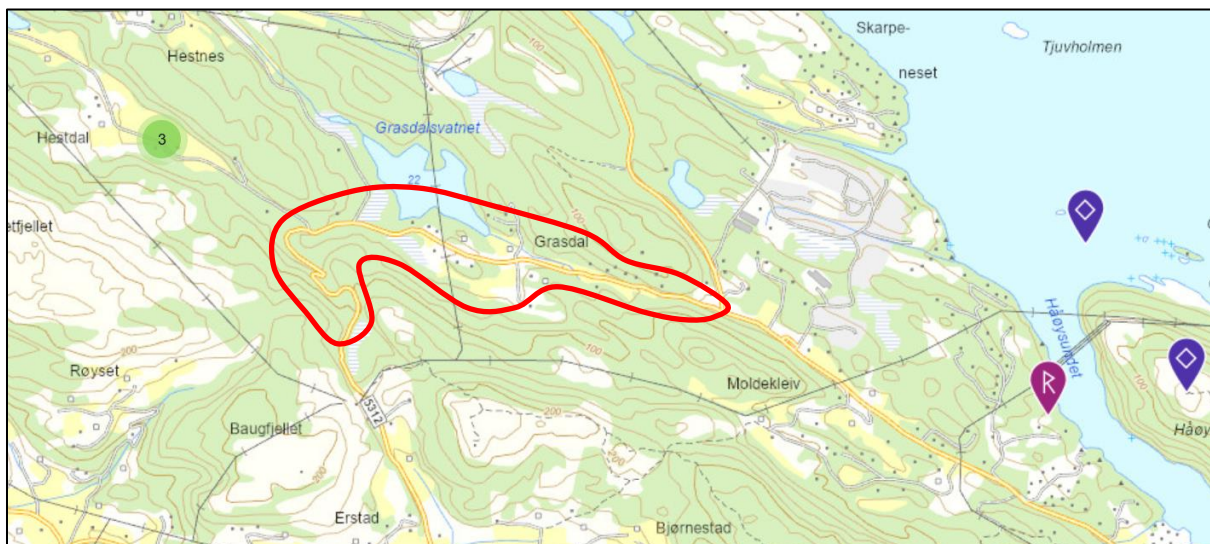

Fig. 10. Registrerte fornminner i landskapet SØ på Holsnøy, i nasjonal kunnskapsbase. Tiltaksområdet er avgrenset. Kilde: kulturminnesøk.no.

5.2 Nyere tids kulturminner og kulturmiljø

Nyere tids kulturminner omfatter en lang rekke tema og objekter, i mange kommuner ofte knyttet til det agrare kulturlandskapet («bondens landskap»), men også til tema som samferdsel (eldre veianlegg), næring, industri, krigshistorie mm. To landskapsavsnitt er avgrenset kontra plan om nytt VA-anlegg: 1) Moldekleiv og 2) Grasdalen. Landskap og natur i nord, ved Myrvollane, er også et menneskepåvirket landskap, blant annet med ungdomshus og tilknyttede veianlegg. Dette avsnittet er kun kort omtalt avslutningsvis i dette kapittelet.

Fig. 11. Nyere tids kulturminner rommer både kulturmiljø og hele landskap – kulturlandskapet. Grasdalen er et slikt landskap, som rommer både objekter, miljøer og helhetlige sammenhenger. Mennesker og husdyr har formet landskapet, et landskap som nå er i endring pga opphørt eller redusert drift, men sporene består. 20. mars 2023. Foto. A. Håland.

5.2.1 Kulturlandskap 1 - Moldekleiv

Det SØ-avsnittet i vurderingsområdet er ved Moldekleiv, jfr. Fig. 9, 12 og 13. Landskapet er satt sammen av et åpent kulturlandskap øst for fylkesveien, grensende inn mot en skogkledd ås i nord. På vestsiden er det en bratt li, dominert av løvskog i blanding med en del plantet gran. Kulturmarken på østsiden er i bruk som beite (blant annet for hest). Det er ikke kjent kulturminner registrert i dette området, hverken fornminner eller nyere tids kulturminner. Befaring i området avdekket ikke nye objekter. Området blir ikke berørt av planlagt VA-tiltak ettersom anlegget er planlagt vest for riksveien. Helhetlig vurdert er kulturmarker og lokalt miljø vurdert til Noe til middels verdi.

Fig. 12. Kulturmark ved Moldekleiv, er avgrenset av skogkledd lier og myrlandskap. 3. okt. 2022. Foto: A. Håland.

Fig. 13. Kulturmarker ved Moldekleiv beites ennå, dvs. den gamle kulturmarken holdes åpen, og i hevd. Avsnitt blir ikke berørt av fremlagt plan med nye VA-tiltak. 3. okt. 2022. Foto: A. Håland.

5.2.2 Kulturlandskap 2 - Grasdalen

Grasdalen utgjør et eget gardsområde på Holsnøy, Gnr. 28. Grasdalen, er nevnt i Bergen Kalvskinn (1350), dvs. gården er minst 700 år. På de 3 brukene i Grasdalen har husdyrdrift (storfe, sau, hest, høns), åkerbruk (poteter, grønnsaker) og bærproduksjon vært et viktig livsgrunnlag i mange hundre år (jfr. Kleiveland & Homlong 2004), noe som har satt sitt preg på kulturlandskapet. I tillegg til bruk av skogen i åsene rundt dalen. Landskapet i Grasdalen er satt sammen av et åpent kulturlandskap, lokalisert sentralt i dalen, grensende inn mot en skogkledde åser i sør og SV og i nord og NØ. I nordvest med en overgang til Grasdalsvatnet (Fig. 9, 10, 14). Det planlagte VA-anlegget er lokalisert sentralt gjennom Grasdalen, og videre gjennom Grasdalsvatnet og mot Myrvollane i NV (se Fig. 3 – 7). Gårdsnære blandingskoger og frittstående enkeltrær preger også kulturlandskapet, i tillegg til en god del granplantinger i liene.

Det er ikke registrert fornminner i Grasdalen (Fig. 10), men en lang rekke med nyere tids kulturminner (Fig. 14) Objektene er registrert i SEFRAK-registeret, i hovedsak bygg knyttet til gårdsdriften, både våningshus og løer, men også steinbygg som utløer, smier og jordkjellere. Plott av kjent funn er vist i Fig. 14. I tillegg vei gjennom dalen (av ukjent alder).

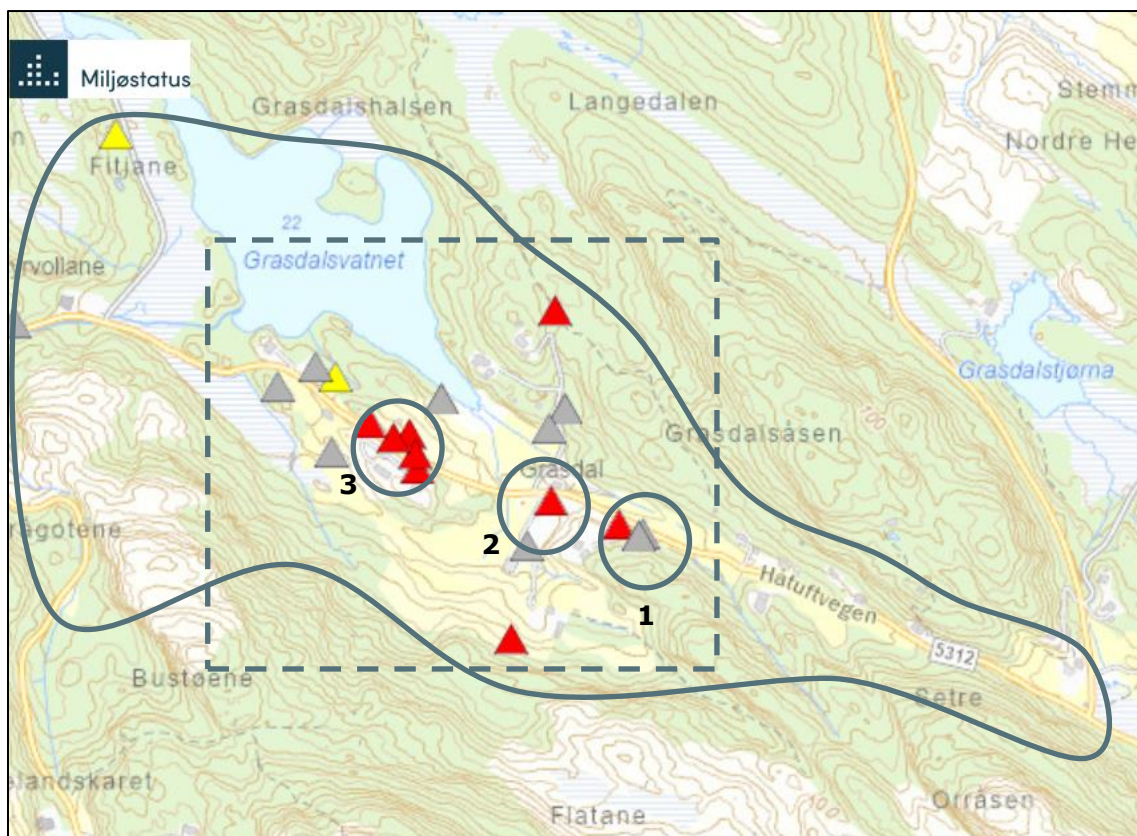

Fig. 14. Nyere tids kulturminner – SEFRAK-registrert i Grasdalen. Gnr 28 og bnr 1, 2 og 3. Bygninger og gårdsbygg. Kilde: Riksantikvaren.no.

Tun og nærmiljø, samt åpne kulturmarker og kanter mot skog, ble befart og registrerte kulturminner besikket, uten at det ble registrert annet enn at objektene finnes/består. Noen av objektene ble også fotodokumentert (se nedenfor). Mht alder er gårdsbygg henført til 1700-tallet (Tab. 2), men steinbygg ble også bygget utover på 1800-tallet (Røyrane & Apneseth 2017). Mht vedligehold er tydelig mye gjort på bygg på bruk nr 3 (Leite – jfr. foto), dvs. våningshus, løe, smie og jordkjeller (jfr. foto i Fig. 16 - 18). I tillegg til objekter vist i Fig. 14 og 15, ble flere steingarder registrert, objekter som blir berørt av planlagt VA-tiltak. Aktuelle er en steingard sentralt i Grasdalen (Fig. 19), samt en steingard nederst i Rasdalen, langs lokalveien (Fig. 20).

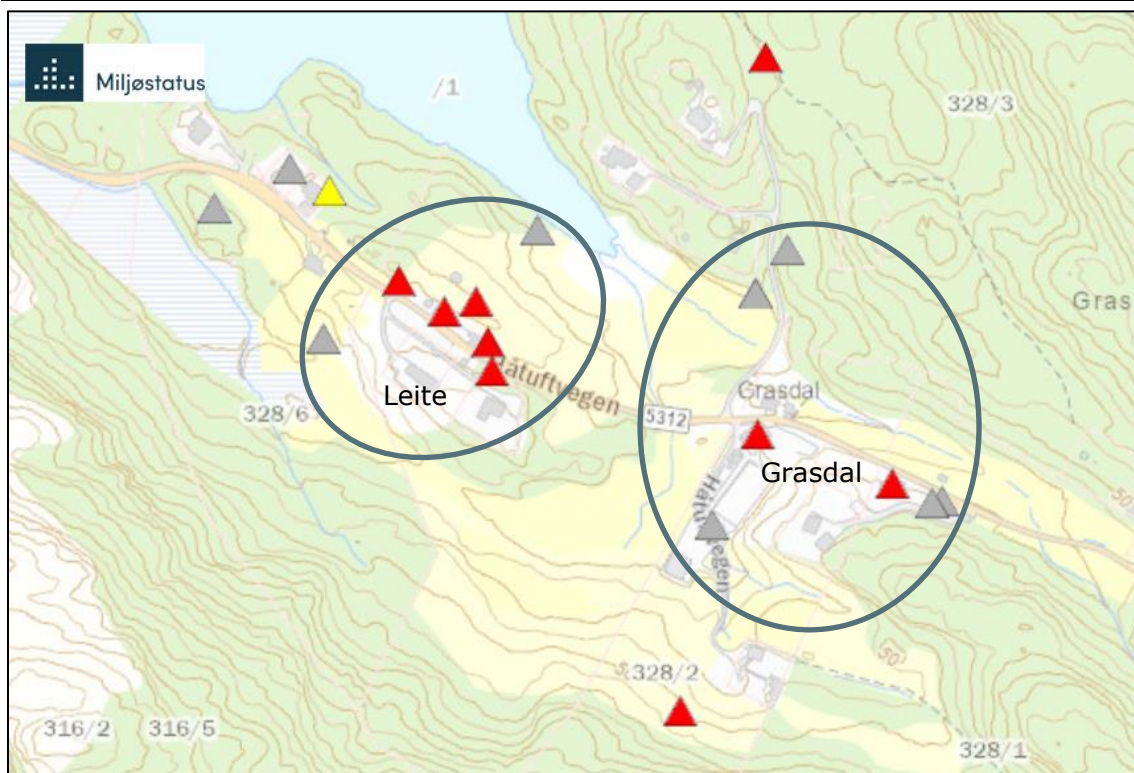

Fig. 15. Nyere tids kulturminner – SEFRAK-registrerte, i nordre del av Grasdalen, med bruk nr 2 (Grasdalen) og 3 (Leite), dvs. ulike gårdsbygg. Kilde: Riksantikvaren.no.

Tab. 2. Noen av objektene vist i Fig. 15. Kilde: SEFRAK-registeret.

Nr.	Objekt	Tidsperiode	Bruk	Foto*
1	Våningshus, Leite, Grasdalen. Jordkjeller, Leite.	1700-tallet	Bnr 3	Ja
2	Løe, Leite, Grasdalen. Smie, Leite, Grasdalen.	1700-tallet	Bnr 3	Ja
3	Løe, Grasdalen.	1800-tallet	Bnr 2	
4	Våningshus, Grasdalen.	1700-tallet	Bnr 2	
5	Smie	Ukjent	Bnr3	Ja
6	Ruin av sjeneflor, Grasdalen. Hus for dyr.	1700-tallet	Ukjent	Ja

*: foto tatt under feltbefaringen i oktober 2022 og mars 2023

Kulturlandskapet i Grasdalen er intakt, men med begrenset drift (detaljer ukjent). Gjengroing preger mange av slåttemarkene, noe som reduserer nåverdi av kulturlandskapet, men forhold og verdier som kan gjenopprettes i nye og fornyet drift på brukene. Det er ikke tyngre inngrep i dalen av nye tid, men sett i et historisk perspektiv er en del eneboliger nå med å prege deler av landskapet i grasdalen.

Fig. 16. Vaningshus og uthus på bnr 3, Leite (til venstre). Løe til høyre. 3. okt. 2022. Foto: A. Håland©

Fig. 17. Smie på Leite (til venstre) og jordkjeller (til høyre). 3. okt. 2022. Foto: A. Håland©

Fig. 18. Skjeneflor i Grasdalen. 20. mars. 2023. Foto: A. Håland©

Fig. 19. Steingarder sentralt (til venstre) og nederst i Grasdalen. Begge blir berørt av planlagt VA-tiltak. 20. mars. 2023. Foto: A. Håland©

Fig. 20. Kulturlandskapet i Grasdalen er preget av redusert/opphevet drift, her avsnittet der VA-anlegget er planlagt nedover mot Grasdalsvatn. 3. oktober 2022. Foto: A. Håland©

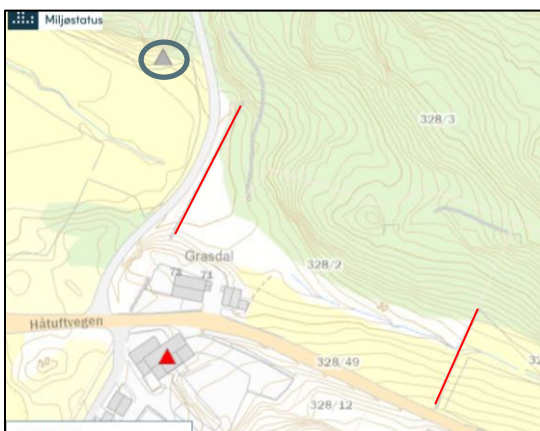

Fig. 21. To steingarder (markert rødt) nederst i Grasdalen som blir påvirket av nytt VA-anlegg. Skjenflor markert (jfr. Fig. 18) i sirkel. Kart: SEFRAK-registeret.

5.3 Myrvollane

Dette avsnittet knyttet til planlagt VA-tiltak (Fig. 6 og 7) omfatter i kultursammenheng nyere bygg, ungdomshus (jfr. Fig. 22) og bedehus, dvs. yngre bygg sett i forhold til gårdsmiljøene i Grasdalen (se ovenfor). I tillegg veianlegg, eldre, men fornyet i det siste. Nyere tids kulturminner (nevnte bygg) har også kulturhistorisk interesse, men ikke i samme grad som det historiske kulturlandskapet. Om det er knyttet faglige interesser knyttet til nevnte bygg er ukjent. Verdi knyttet til temaet er Noe verdi.

Fig. 22. Til høyre for ungdomshuset i Grasdalen er det allereie et VA-anlegg, se også Fig. 5. 20. mars 2023. Foto: A. Håland.

I forbindelse med kartlegging i tiltaksområdet langs Melandsvegen ble det påvist en liten bro over bekken som renner langs veien (Fig. 23). Sannsynligvis er dette av eldre dato. Planlagt tiltak er på motsatt side av veien (Fig. 7), men det bør være oppmerksomhet mot objektet ved utførelse av entreprenørarbeidet. I selve tiltaksområdet ligger det også en liten rest av en steingard (Fig. 23). Objektene verdi: *Noe verdi*.

Fig. 23. Liten bro over bekken langs Melandsvegen (til venstre), samt en liten steinmur i samme området. 20. mars 2022. Foto: A. Håland.

5.4 Kulturminner i tiltaksområdet – verdier og konsekvenser av tiltaket

Gjennomgang av hele tiltaksområdet, inklusiv alle steder der fysiske tiltak er nødvendig (Fig. 3). og landskapsmessige forhold, er vurderingsområdet delt i 3 delområder: i) Moldekleiv; ii) grasdalen og iii) Myrvollane. Lokale forhold er kort beskrevet og vurdert, med utgangspunkt i egne feltbefaring og tilgjengelige opplysninger om offentlig kartlagte kulturminner. Det er ikke kjent fornminner (eller automatisk fredete kulturminner) i noen av tiltaksområdene, dvs. ingen direkte risiko kontra kjente objekter. Slike kan finnes i eldre kulturmarker, men avdekking av slike (eventuelt) tilligger andre aktører å utføre (i første rekke Vestland Fylkeskommune). Konsekvenser for kjente fornminner er derfor ubetydelig – pt. Når det gjelder nyere tids kulturminner (post-reformasjon år 1536) er det mange slike som er kjent, i første rekke knyttet til bondens kulturlandskap. Gnr 28 Grasdalen, huser en rekke objekter (bygg) som daterer tilbake til 1700-tallet (minst), fordelt på 3 bruk (1,2 og3). I tillegg objekter som steinløer og steingarder som en viktig del av et helhetlig kulturlandskap i dalen. Helhetlig verdi er vurdert til nivået *Middels-Stor verdi*. Planlagt VA-tiltak vil kun komme i kontakt med 2 objekter, dvs. 2 steingarder i nedre del av Grasdalen, samt veianlegg gjennom dalen som er påvirket av nyere tids vedlikehold (og asfaltering). Vha avbøtende tiltak, dvs. nedtak og oppmuring av steingardene tar negative virkninger til et lavt nivå, dvs. til Ubetydelig negativ konsekvens for tema kulturminner og kulturmiljø. I delområde 1 (Moldkleiv) og område 3 (Myrvollane) er det ingen konflikt og ingen negativ konsekvens for kjente kulturminner.

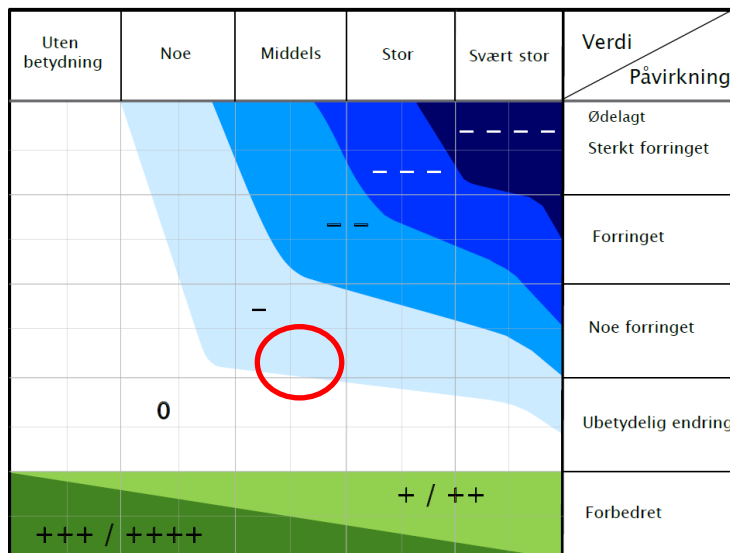

Fig. 24. Matrise som viser sammenhengen mellom tiltakets påvirkning kontra konkludert verdi i kulturminnesammenheng. Kilde: SVV (2018, 2021).

6 DRØFTING AV AVBØTENDE TILTAK

Muligheter for avbøtende tiltak knyttet til en VA-utbygging som planlagt, jfr. aktuelle tiltak i Fig. 3, er mulig. Det er konkludert med at tiltaket ikke påvirker kjente kulturminner, bortsett fra at VA-traséen krysser/passerer 2 steingarder i Grasdalen, jfr. Fig. 19. Steingarder er viktige elementer i det gamle kulturlandskapet, og særlig gjør bruk av stein seg gjeldene i regionen mellom Bergen og Sognefjorden (jfr. Røyrane & Apneseth 2017), der Holsnøy ligger sentralt. Hensyn til steingarden gjøres enkelt ved at de tas ned i tiltaksområdet, og bygges opp igjen til opprinnelig tilstand. I det nedre området er deler av steingarden falt ned, dvs. gjennomføring av VA-anlegget i dette område kan bidra til å restaurere kulturminnet.

Ved graving av grøfter for VA-anlegget gjennom Grasdalen kan det komme frem kulturminner som måp hensyntas. Kisteveiter i kulturmarken er mulige objekter, videre bekken i Grasdalen som nok er delvis bearbeidet uten av detaljer om denne er registrert. Ansvar mht slike forhold tilhører aktør som utfører anleggsarbeidet. Eller kommer ikke VA-anlegget i konflikt med andre kjent kulturminner i dette landskapet.

7 REFERANSER

Alver kommune 2023. Planprogram. Temaplan for kulturmiljø 2024 – 2028, 7 s.

Direktoratet for Naturforvaltning. 1994. Verdifulle kulturlandskap i Norge. Mer enn bare landskap. Del 4. Sluttrapport fra det sentrale utvalget. 117 s.

Kleiveland, G. & Homlong, B. 2004. Mellom bakkar og berg. Gard og ætt i Meland. Bind II, 616 s.

Lindås kommune 2020. Kulturplan 2010 – 2020. Ein strategisk handlingsplan for utviklinga av kultur i Lindås kommune, 32 s.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge. Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.

NOU 2013. Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester. - *NOU 2013-10*, 66 s.

Pushmann, O. 2005. Nasjonalt referansesystem for landskap. - NIJOS-Rapport 10/2005, 196 s.

Røyrane, E. & Apneseth, O. 2017. Av stein. Skald Forlag, 286 s.

Skogen, A. 1992. Håndbok for feltregistrering - viktige vegetasjonstyper i kulturlandskapet, Vest-Norge. - Håndbok Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. 17 s.

Statens Vegvesen (SVV) 2018. Konsekvensanalyser. Håndbok V712, revidert/oppdatert i 2021.

Sulebak, J. R. 2007. Landformer og prosesser. Fagbokforlaget, Bergen. 391 s.

8 NETTRESSURSER

Databaser og internettressurser

Alver kommune	[www.alver.kommune.no]
Vestland Fylkeskommune	[www.vestlandfylke.no]
Naturbase	[www.naturbase.no]
Norges Geologiske Undersøkelse	[http://www.ngu.no]
Kulturminnesøk	[kulturminnesok.no]
SEFRAK-registeret	https://www.riksantikvaren.no/les-om/sefrak/
Statens kartverk	[norgeskart.no]